

K VYMEDZENIU POJMU OPORTUNIZMU, REVIZIONIZMU, REFORMIZMU A DOGMATIZMU

LEV HANZEL

Marxisticko-leninské učenie, ktoré je „mohutnou ideovou zbraňou revolučného pretvárania spoločnosti“¹ sa vyvinulo a vyvíja zovšeobecnením skúseností medzinárodného robotníckeho hnutia. Pri jeho tvorivom využívaní a rozvíjaní sa treba vystríhať najmä oportunistu, a to predovšetkým jeho revizionistickej a dogmatickej formy, lebo oportunizmus je „výrazom prežitkov a vplyvov buržoázneho a maloburžoázneho myslenia v našich vlastných radoch...“² a ohrozuje preto revolučnú ideológiu a politiku medzinárodného komunistického hnutia.

Dôsledné vedenie boja proti oportunizmu, revizionizmu a dogmatizmu vyžaduje predovšetkým vedecky správne vymedzenie pojmov týchto antimarxistických teoretických a politických smerov. A keďže revizionizmus úzko súvisí a vypracúva svoje „teoretické“ koncepcie najmä na základe súčasných reformistických učení, treba súčasne venovať pozornosť aj pojmu reformizmu.

K VYMEDZENIU POJMU OPORTUNIZMU

„Oportunizmus je sústavou rôznych foriem nemarxistických a maloburžoázných organizačných princípov a metód politickej práce, ako i foriem ideológie — zahalených do „marxistického“, „marxisticko-leninského“ alebo iba „socialistického“ či reformistického rúcha — malomeštiackych návykov a tradícií, ktoré sa usilujú objektívne o to, urobiť z robotníckeho hnutia a súčasne tiež z jeho ideológie viac-menej zahalene nástroj buržoázných záujmov a politiky. Pokiaľ ide o politiku, predstavuje oportunizmus v robotníckom hnutí teóriu a prax prispôsobenia a podriadenia triednych záujmov robotníckej triedy a tým či oným spôsobom záujmom buržoázie.

Oportunizmus predstavuje objektívne vždy otvorené alebo zahalené vzdanie sa konečného cieľa robotníckeho hnutia, teda socializmu. Jeho nositelia sa odvolávajú pritom na „nerealizovateľnosť“ socializmu v danom období, na potrebu bojovať predovšetkým o aktuálne, chvíľkové záujmy pracujúcich, ktoré vraj v prvom rade zaujímajú robotnícku triedu a pod. Súčasní oportunisti sa vzdávajú konečného cieľa robotníckeho hnutia nie menej výrazne ako ich starší predchodcovia. Západonemecký reformista W. Zimmerman napríklad napísal: „Treba výslovne podčiarknuť, že je nemožné, aby socializmus vytyčoval konečné ciele vývinu ľudskej spoločnosti. Nemôže budúce úlohy poznať. Jeho úlohou je odstraňovať nemoci, prekážky, uvoľňovať sily. Tie si nájdu potom samy cestu.“³ No, slabiny tohto stanoviska, ktoré nielenže odmieta revolučné úsilie o socialistickú spoločnosť, ale súčasne tiež revolučné učenie robotníckeho hnutia, hlásajúc jeho podriadenie živelnosti, sú až príliš často očividné. Neberie totiž na vedomie existenciu Sovietskeho sväzu a ostatných socialistických krajín, ktorých vývin a svetodejinné úspechy jasne ukázali ciele, o ktoré sa zákonite musí usilovať robotnícke hnutie ktorejkoľvek krajiny.

Vcelku možno povedať, že pod oportunizmom rozumieme rôzne formy najmä malo-

¹ XXII. sjazd KSSS, Nová mysl, október 1961., str. 456.

² A. Novotný, Zpráva o činnosti Ústředního výboru KSČ XI. sjazdu a současné hlavní úlohy, Bratislava 1958, str. 10, 11.

³ W. Zimmerman, Socialismus v slobode, Lauf-Thiele 1946, str. 12.

meštiackeho znetvorenia revolučnej teórie i praxe medzinárodného robotníckeho hnutia. Ako to vyjadruje i názov tohto politického a ideového smeru, oportunizmus znamená bezzásadové, nerevolučné prispôsobenie politiky a ideológie robotníckeho hnutia určitej momentálnej situácii spoločenského vývinu, a to bez ohľadu na ciele „ďalekej budúcnosti“, teda konečného zvrhnutia buržoázie a vybudovania socializmu.

Oportunizmus, uplatňovaný v robotníckom hnutí, umožňuje preto buržoázii prekonávať revolučné situácie, a to čiastočnými ústupkami časti pracujúcich alebo aj širokým ľudovým masám v hospodárskych, sociálnych alebo aj v niektorých politických otázkach — pri zachovaní základov kapitalistického zriadenia. Ako napísal V. I. Lenin, buržoázia „dost často dosahuje svoj cieľ na istý čas tým, že robí „liberálnu“ politiku, ktorá je... prefikanejšou politikou. Časť robotníkov, časť ich predstaviteľov sa dá občas oklamať zdanlivými ústupkami.“⁴ Oportunizmus umožňuje triednemu nepriateľovi klamať ľudové masy, odvádzať ich pozornosť od podstatných otázok triedneho zápasu a zameriavať ju iba na odvodené otázky, i keď v danej chvíli často veľmi dôležité. Oportunizmus je objektívne zbraňou triedneho nepriateľa v zápase proti revolučnému robotníckemu hnutiu, ideovým a politickým prostriedkom na rozvracanie jeho radov i revolučného rozhodnutia ľudových mas.

Prejavy oportunizmu v robotníckom hnutí nadobúdajú rôzne formy, z ktorých najznámejšie sú revizionizmus, reformizmus a dogmatizmus. Vymedzme si ich pojmy, skúmajme na jednej strane ich príbuznosť a spoločné črty, na druhej strane zase ich špecifické, odlišné črty. Na tomto základe hlbšie a správnejšie pochopíme, prečo tieto formy oportunizmu navzájom súvisia a myšlienkovy sa dopĺňajú, ako aj ich špecifickú ideologickú a politickú úlohu i poslanie v triednych zápasoch súčasného obdobia.

REVIZIONIZMUS — PSEUDOMARXISTICKÁ FORMA FALŠOVANIA MARXIZMU-LENINIZMU

Revizionizmus je sústavou protimarxistických „teoretických“ náhľadov, neustále sa vyvíjajúcich a nadobúdajúcich v rôznych obdobiach často odlišné formy — vždy však príbuzné a nesúce pečať buržoáznej či maloburžoázno-reformistickej ideológie toho-ktorého obdobia — ktoré sa pod kepienkom „marxizmu“ a najnovšie tiež „marxizmu-leninizmu“ usilujú revidovať základné poučky revolučnej teórie robotníckej triedy, prispôbiť ju záujmom, politike i ideológii buržoázie. Revizionizmus sa dotýka všetkých teoretických otázok, ktoré súvisia s bojom a úsiliami robotníckeho hnutia. Jeho špecifičnosťou — ako zvláštnej formy maloburžoáznej ideológie — je teda, že pôsobí vnútri medzinárodného komunistického hnutia, že sa zahaľuje navonok rúchom „marxizmu“ alebo „marxizmu-leninizmu“, že sa objektívne usiluje podriaďiť revolučné robotnícke hnutie buržoáznym náhľadom zo zdanlivých pozícií marxizmu-leninizmu.

Revizionizmus, ktorý je jednou z najnebezpečnejších a najcharakteristickejších foriem oportunizmu, t. j. prispôsobenia ideológie a politiky robotníckej triedy záujmom buržoázie, nemôže mať a ani nemá stály a nemenný obsah. I keď sa vo všetkých obdobiach nepochybne vyznačuje určitými spoločnými základnými črtami — a revizionizmus dneška užko súvisí s revizionizmom včerajška — nemožno na druhej strane nevidieť, že v rôznych obdobiach spoločenského vývinu určuje „svoj postup od prípadu k prípadu“, prispôbuje svoje „teórie“ i politiku „udalostiam dňa, drobným politickým obratom...“, podľa toho aké sú v tom-ktorom období základné problémy zápasu robotníckeho hnutia proti buržoázii. Musíme si preto uvedomiť, že revizionizmus môže nadobudnúť nesmierne rozmanité formy a odtienky, a že každá čo i len trochu „nová“ otázka, čo i len

⁴ V. I. Lenin, *Proti revizionizmu*, Bratislava 1959, str. 117.

trochu neočakávaný a nepredvídaný obrat udalostí, keby len v celkom malej miere a na celkom krátky čas menil základnú líniu vývoja, bude nevyhnutne vždy a všade vyvolávať také či onaké odrody revizionizmu.“⁵ Túto skutočnosť nemožno ani na chvíľu stratiť zo zreteľa pri rozbere revizionistických náhľadov.

Je dôležité tiež uvedomiť si, že výraz „revizionizmus“ nemá vo vedeckej literatúre vždy ten istý význam. Používa sa napríklad vo vede vôbec na vyjadrenie nutnosti „revidovať“, preskúmať, preveriť niektoré poučky či teoretické uzávery, a to vzhľadom na nové objavy tej-ktorej vednej disciplíny. V tomto prípade vyjadruje teda správne a nevyhnutné úsilie „revidovať“, preveriť, nahradiť zastarané vedecké poučky novými, zodpovedajúcimi najnovšiemu vývinovému stavu vedy. Ale výraz „revizionizmus“ sa používa tiež v ideologicko-politickom zmysle (a v tomto zmysle ho budeme používať v tejto stati) na označenie oportunistického smeru vnútri revolučného robotníckeho hnutia, nepriateľského tvorivému marxizmu, ktorý pod maskou „marxizmu“ alebo „marxizmu-leninizmu“ falšuje základné, revolučnou praxou overené poučky marxizmu-leninizmu a nahrádza je ich nevedeckými, zväčša buržoáznoreformistickými náhľadmi.

Práve na zámenе týchto dvoch významov slova „revizionizmus“, vyjadrujúcich dva podstatne odlišné pojmy, sa zakladajú neraz nedorozumenia, ale tiež pokusy buržoáznych, reformistických i revizionistických ideológov zdiskreditovať zápas marxizmu-leninizmu proti revizionizmu v robotníckom hnutí. Na tomto základe počujeme neraz hovoriť o zápase proti revizionizmu ako o porušení „slobody kritiky“, ako o odmietnutí každej vedeckej diskusie, o vzdaní sa boja náhľadov v teoretických otázkach, o obmedzení socialistickej demokracie a pod.

Marxizmus-leninizmus — ako každá iná veda — podľicha „revízii“, previerke v zmysle ďalšieho tvorivého rozvíťia, rozpracovania na základe nových skutočností spoločenského vývinu. No, takáto „revízia“, previerka, rozvíťie ktorejkoľvek vednej disciplíny — a tiež marxisticko-leninského učenia — nie je revizionizmom v ideologicko-politickom zmysle. V robotníckom hnutí a jeho teórii sa pojem revizionizmu ponímal vždy jednoznačne: znamená prekrútenie, sfalšovanie marxizmu-leninizmu v tom zmysle, že sa do neho včleňujú nevedecké poučky, ktoré neodrážajú pravdivo spoločenskú skutočnosť. Tvorivé rozvíťanie marxizmu-leninizmu sa opiera o fakty, skutočnosti, ktoré vedecky zovšeobecňuje. Na rozdiel od toho revizionizmus nie je vedeckou formou „revízie“, ďalšieho rozvíťia revolučného učenia robotníckej triedy. Naopak vzniká a vyvíja sa — udržiujúc navonok formálne spojenie s marxizmom-leninizmom a vystupujúc pod jeho zástavou — cestami a spôsobmi, ktoré porušujú základné princípy rozvíťania vedy vôbec a marxizmu-leninizmu zvlášť. Revizionistické „obohacovanie“ marxizmu novými „poučkami“ je v podstate subjektivistické prekrútenie jeho základných téz, predstavujúce útek od skutočnosti, od prebiehajúcich triednych zápasov. Revizionizmus je idealistickým vyjadrením problémov revolučného robotníckeho hnutia a nie ich skúmaním z hľadiska dialektického a historického materializmu. Predstavuje subjektivistické hodnotenie problémov, pri ktorom sa nevychádza zo skúmania objektívnych faktov, ale z vykonštruovaných predpokladov. No takýto postup je zásadne nevedecký a môže viesť iba k znetvoreniu revolučného učenia robotníckej triedy a na tomto základe — ak by jeho vplyv nebol včas paralyzovaný — k podlomeniu bojovnosti a akčnej schopnosti revolučného hnutia.

Neraz sa stretávame s tým, že sa za revizionizmus vyhlasuje každá menšia chyba,

⁵ V. I. Lenin, *Spisy*, zv. 15, Bratislava 1958, str. 30, 31.

ktorej autor stojí v podstate na pozíciách marxizmu-leninizmu. Avšak chyba alebo aj niekoľko chýb ešte neznamená úchylky a tým menej revizionizmus. Treba jasne odlišovať medzi chybami, úchytkami a revizionizmom.

Poznávanie komplikovanej skutočnosti spoločenského života a jej vedecké usmerňovanie komunistickou stranou je veľmi obťažný problém. Preto ani tvorivá aplikácia marxisticko-leninskej teórie na konkrétnu historickú skutočnosť nie je ľahká, azda neprotirečivá úloha, ktorá sa musí v každom prípade zaobísť bez chýb či omylov. V politickej i ideologickej činnosti sa im preto nemožno vždy vyhnúť. Nedostatkom nie je iba to, že v politickej alebo ideologickej práci jednotlivých komunistov alebo dokonca revolučnej robotníckej strany dochádza k chybám. Ešte väčším nebezpečenstvom je, ak sa nezabezpečí čo možno najsprávnejšie aplikovanie marxisticko-leninskej teórie na konkrétne podmienky miesta a času bez väčších chýb a nedostatkov, a súčasne včasné odhalenie a odstránenie prípadných chýb. Nemožno tiež nevidieť, že aj chyby sú rôzne, väčšie alebo menšie, týkajúce sa závažných alebo vedľajších otázok. Ale každá chyba znamená koniec-koncov určitú tendenciu, ktorá môže — ak nebude včas prekonaná — viesť k úchyľke alebo až k revizionizmu. Aj chyby vážnejšej povahy možno napraviť a zamedziť, aby nespôsobili väčšie škody, ak ich včas spoznáme, odhalíme a napravíme. Preto má taký veľký význam leninská kritika a sebakritika v živote a činnosti komunistickej strany.

Ak chyby včas neodstránime, hromadia sa, vyvíjajú sa vlastným smerom a vytvárajú nemarxistické ideologické a politické platformy, úchylky od teórie a praxe marxizmu-leninizmu. Pod pojmom úchylka nechápeme teda jednotlivé chyby. Nerozumieme však pod ním ani nič definitívneho alebo absolútneho, ale iba začiatok protimarxistického politického smeru, ku ktorému musí strana nevyhnutne zaujať stanovisko. Úchylky môžu mať rôzne tendencie, napr. všeobecnooportunistické, revizionistické, dogmatické, nacionalistické, anarchistické a pod. I keď úchylka neznamená ešte revizionizmus, môže byť pre stranu — podľa svojej povahy, zamerania a obsahu — často veľkým nebezpečenstvom. Práve na ich základe sa vytvárajú neraz protistranícke frakcie, hroziace ochromením jednoty a akčnej schopnosti revolučnej strany.

Čím sa však líši revizionizmus od úchylky? Líši sa od nej tým, že to je teoretický a politický smer, ktorý je už sformovaný vo všetkých zásadných otázkach. Revizionizmus popiera základné poučky marxizmu-leninizmu a predstavuje objektívne opustenie revolučných pozícií robotníckej triedy. Revizionizmus je smer, ktorý v kapitalistickej spoločnosti pomáha objektívne buržoázii v obrane jej triedneho panstva a sťažuje, brzdí, hatí nástup revolučných síl proletariátu. V socialistickej spoločnosti sa objektívne usiluje — ako to názorne ukázali kontrarevolučné udalosti v Maďarsku — o reštauráciu kapitalizmu a znemožnenie výstavby socializmu.

Pod pojmom „revizionizmus“ rozumieme zväčša smer, ktorý z pravicovej úchylky úplne sklzol na pozície triedneho nepriateľa. No jestvuje aj „ľavicový“ revizionizmus. Bol ním napr. v určitých obdobiach trockizmus. Aj súčasní revizionisti často zahŕňujú svoje antimarxistické náhľady ľavicovými frázami o „ďalšom rozvíjaní“ marxizmu-leninizmu so zreteľom na špecifické vývinové podmienky jednotlivých krajín a pod. Nemožno však mechanicky odlišovať „ľavicové“ a „pravivé“ chyby, úchylky či revizionizmus. Tieto sa totiž neraz preplietajú, prechádzajú jedna v druhú. Často je preto obťažné jednoznačne určiť, či ide o pravicové alebo ľavicové prekrútenie revolučnej teórie robotníckej triedy.

Nemožno súhlasiť ani s názorom, ktorý na určujúce miesto pri posudzovaní charakteru niektorých náhľadov — či predstavujú revizionizmus alebo nie, — kladie subjektívne úmysly autora. Vec totiž nespočíva v dobrých alebo zlých úmysloch — i keď

ich bezpochyby nemožno ignorovať, najmä ak hľadáme cestu, ako pristúpiť k prekonalaniu nesprávnych náhľadov — ale v objektívnom výsledku určitej činnosti. A tento výsledok činnosti revizionistov je — ako dokazujú historické skúsenosti — jednoznačne negatívny, poškodzuje základné záujmy robotníckej triedy a ciele medzinárodného komunistického hnutia.

*

Súčasný prejav revizionizmu treba skúmať konkrétnohistoricky. Súvisia s revizionizmom v minulosti, ale na druhej strane vznikajú v súčasnosti ako jeden z prejavov protirečení súčasných historických i triednych podmienok. Pri rozboře revizionistických náhľadov si nemožno preto nevšimnúť hospodárske a triedne vzťahy dnešného obdobia, vývinové štádium triednych protirečení imperialistických krajín, stupeň rozvoja a uvedomenia proletariátu, stav vývoja socialistickej sústavy a pod. V socialistickej spoločnosti sa pritom revizionistické náhľady nevyskytujú často otvorene teoreticky sformulované, ale nachádzame ich neraz v praktickej činnosti ľudí, v ich vedomí a konaní, v konkrétnom prístupe k riešeniu závažných otázok hospodárskej a ideologickej výstavby socializmu. Revizionizmus hrá pritom vždy významnú úlohu v celkovej politickej a ideologickej koncepcii veľkoburžoázných, imperialistických kruhov.

Aj v súčasnom období nachádzame viacero odtienkov revizionizmu. Napríklad v tej časti pravocvo-socialistických strán, ktoré sa ešte nezriekli aj otvorene marxizmu, nachádzame ešte, i keď stále v menšej miere, starý revizionistický reformistický prúd, ktorého predstavitelia pristupujú k problémom súčasného kapitalizmu z tých istých pozícií ako zakladatelia revizionizmu na prelome tohto storočia, teda z pozícií malého kapitalistického vlastníctva. No sociálnodemokratický revizionizmus po druhej svetovej vojne — pokiaľ ešte neprešiel úplne na stanovisko malomeštiackeho reformizmu — vyznačuje čoraz viac priame vychvalovanie štátnomonopolistického kapitalizmu, najmä amerického, ktorý vydáva za „stupeň“ alebo „priamu cestu“ do socialistickej spoločnosti. Zo väčších revizionistických strán sa stávajú postupne malomeštiacko-reformistická strany.

No hlavným súčasným nebezpečenstvom revolučného robotníckeho hnutia je revizionizmus, ktorý sa v posledných rokoch rozšíril v niektorých komunistických stranách. Jeho špecifickosťou je, že je zaobalovaný do marxisticko-leninského komunistického a nacionalistického rúcha. Podarilo sa mu ovládnuť jednu z komunistických strán a stať sa štátnou ideológiou Juhoslávie, ktorá sa stala centrom súčasného revizionizmu. Juhoslovanský revizionizmus je svojráznym konglomerátom najrôznejších revizionistických a reformistických smerov minulosti i prítomnosti. Zatiaľ čo napr. niekdajší revizionisti odmietali vždy uznať V. I. Lenina za pokračovateľa a ďalšieho rozvíjateľa marxizmu, súčasný revizionisti sa naopak vyhlasujú — v dnešnom období triumfu ideí leninizmu ani nemôžu postupovať inak — za „prívržencov“ leninizmu, za jeho ďalších „rozvíjateľov“. Pritom však v skutočnosti vyvracajú a popierajú celý rad základných poučiek marxizmu-leninizmu, opúšťajúc v podstate pozície revolučného robotníckeho hnutia. Zvláštnosťou súčasného revizionizmu je tiež oživovanie rôznych trockisticko-bucharinských teórií, ktoré sú teoretickým výrazom triedneho postavenia a kolísania malomeštiackych živlov.

Nemôžeme tiež strácať zo zreteľa, že čím viac sa v socialistických krajinách na ceste od kapitalizmu k socializmu zužuje kapitalistická hospodárska základňa, tým rýchlejšie sa stierajú nepodstatné rozdiely rôznych foriem buržoáznej ideológie, ktoré sa navzájom preplietajú, splyývajú v spoločný reakčný prúd. Ich podstata a ciele zostávajú pritom rovnaké. Táto skutočnosť sa zákonite odráža aj v prejavoch revizionizmu. Tak

sa v súčasnom období revizionistické náhľady či tendencie často prelínajú s prejavmi nacionalizmu a šovinizmu, ktoré mu pomáhajú získavať čo najširšiu masovú základňu. Môžeme povedať, že nacionalizmus zjednocuje revizionistické prúdy a tendencie, rôzne formy a prejavy revizionizmu. Najmodernejšia súčasná revizionistická teória tzv. národného komunizmu má typický nacionalistický charakter. Na úseku filozofie sa napr. úkaz splyvania rôznych foriem buržoáznej ideológie prejavuje v podmienkach socialistickej krajiny tak, že rôzne protimarxistické filozofické náhľady, ktoré je stále obťažnejšie formulovať otvorene, sa navzájom preplietajú a prelínajú, nadobúdajú formu akéhosi pozitivizmu, ktorý sa obzvlášť hodí pre vedomé i nevedomé maskovanie nemarxistického postoja.

*

Ako pri všetkých veciach a procesoch vo svete ani pri revizionistickej ideológii nie sú podstata a jav vždy totožné. Súčasný revizionizmus je výrazom záujmov buržoázie a maloburžoázie v robotníckom hnutí. No táto jeho podstata sa neprejavuje navonok otvorene, ale je zahalená a maskovaná do „marxisticko-leninského“ rúcha. To vedie nevyhnutne k tomu, že teoretici revizionizmu formulujú nielen principiálne nesprávne a nevedecké náhľady, ale tiež niektoré opravdivé čiastkové záujmy robotníckej triedy a pracujúceho ľudu. Práve na tejto svojráznosti revizionistickej ideológie spočíva — okrem iného — jej sociálna funkcia, klamať a zavádzať robotnícku triedu.

Revizionisti preto do určitej miery rešpektujú myšlienkový a politický postoj robotníckej triedy. Ich „teórie“ predstavujú svojráznu zmes nepravdivých a pravdivých myšlienok, pričom však nepravdivé, nevedecké náhľady tvoria ich základ a charakteristickú podstatu, a naopak — pravdivé náhľady iba náhodný, netypický prívěsok. Práve tieto zlomky izolovaných a čiastkových pravdivých myšlienok, ktoré sú však — vzhľadom na svoju závislosť od základných nevedeckých teórií — v podstate tiež nerealizovateľné, majú často veľký prakticko-politický význam a vplyv.

Ak však revizionistická ideológia berie do určitej miery zreteľ aj na niektoré opravdivé záujmy robotníckej triedy, nejde pritom nikdy o základné požiadavky, ako napr. o zvrhnutie kapitalistického zriadenia, o nastolenie diktatúry proletariátu, zospoločnenie výrobných prostriedkov a pod. Vyjadruje nanajvýš niektoré každodenné, čiastkové hospodárske a sociálne požiadavky (napr. zvýšenie miezd, sociálne poistenie, platenej dovolenky, volebného práva a pod.), ktoré sú však práve pre svoju každodennosť, bezprostrednosť a životnú naliehavosť pracujúcim masám často veľmi blízke a povedomé.

Musíme si pritom uvedomiť, že niektoré zaostalejšie a menej uvedomelé masy robotníckej triedy a pracujúceho ľudu si neraz málo alebo aj vôbec neuvedomujú, že opravdivým východiskom pre konečné a základné riešenie najpálčivejších otázok každodenného života môže byť v konečných dôsledkoch iba revolučné vybojovanie konečného cieľa robotníckeho hnutia: zvrhnutie kapitalizmu a vybudovanie socializmu. Práve na tejto a podobných nejasnostiach o nerozlučnej spojitosti univerzálnych a čiastkových požiadaviek robotníckeho hnutia zakladajú revizionisti — okrem iného — svoje teoretické a prakticko-politické úsilia. Dopustili by sme sa veľkého omylu, ktorý by nám bránil pochopiť opravdivú činnosť revizionistickej ideológie, ak by sme sa domnievali, že všetci robotníci a pracujúci bez rozdielu musia nevyhnutne a bez prekážok i omylov, iba na základe svojho sociálneho a triedneho polozenia v spoločnosti, teda súčasne a úplne živéne pochopiť nevyhnutnosť revolučného socialistickeho cieľa a vidieť jeho nerozlučnú súvislosť s každodennými problémami robotníckej triedy. Žiaľ, veľmi často to tak nie je.

Práve preto sa tiež revizionizmus zakladá na teórii spontánnosti más a odmieta tak húževnato ich ideové uvedomovanie. Revolučné robotnícke hnutie však teóriu živelnosti rozhodne odmieta. Kladie, naopak — prvoradá dôraz na vybudovanie revolučnej strany ako politického a ideologického predvoja robotníckej triedy, ako aj na masovú propagandu marxisticko-leninského učenia. A tiež revolučný politický boj komunistického hnutia, v ktorom je zápas o čiastkové požiadavky vždy nerozlučne spájaný a podriadený boju za konečné ciele robotníckej triedy, slúži nevyhnutnej revolučnej výchove ľudových más. Podstatou a cieľom tejto výchovy v ohni revolučného zápasu je tiež jasné pochopenie tohto nerozlučného spojenia konečného revolučného cieľa robotníckeho hnutia s každodennými zápasmi o čiastkové hospodárske a sociálne požiadavky. Tak vyjadruje komunistické hnutie svoju neochvejnú vernosť záujmom robotníckej triedy, a to na rozdiel od revizionizmu, ktorý je vyjadrením obojakého, zmierlivého charakteru malomeštiaka a koniec koncov slúži obhajobe kapitalistického panstva.

REFORMIZMUS — OTVORENÉ ODMIETANIE REVOLUČNÉHO UČENIA ROBOTNÍCKEJ TRIEDY

Pod reformizmom rozumieme smer v robotníckom hnutí, ktorý odmieta revolučné zvrhnutie kapitalistického zriadenia a nastolenie politickej moci robotníckej triedy. Hlása postupné „reformovanie“ buržoáznej spoločnosti podľa možností toho-ktorého obdobia, ktoré má časom „priviesť“ ľudskú spoločnosť „evolučnou“ cestou k socializmu. Reformisti ponímajú pritom aj pojem „socializmu“ zväčša malomeštiacky, netriedne ako spoločnosť „rovnosti, bratstva a slobody“ pre všetkých ľudí, a to bez odstraňovania triedneho rozštiepenia spoločnosti, bez likvidácie vykorisťovania človeka človekom.

Reformizmus nadväzuje na rôzne nemarxistické formy „socializmu“ minulosti, napríklad na niektoré smery tzv. malomeštiackeho socializmu, kresťanského socializmu, na utopický socializmus a pod. V rôznych krajinách nadobúda preto rôzne špecifické formy. Tak napr. v Nemecku nadväzoval vždy na lassalizmus, v Anglicku na trade-unionizmus, fabiánstvo a pod., vo Francúzsku na proudhonizmus, v Československu na masarykizmus atď. Reformizmus sa opiera tiež o rôzne učenia buržoáznej sociológie, usilujúc sa nájsť „východisko“ zo slepej uličky kapitalizmu, zachrániť ho niektorými reformami, formálnym odstránením niektorých jeho najkrikľavejších nedostatkov.

Je veľmi dôležité vymedziť pojem reformizmu vo vzťahu k pojmu revizionizmu. Predovšetkým treba konštatovať, že jestvuje aj revizionistický reformizmus, hlásajúci „evolučnú“ cestu k socializmu v marxistickom preoblečení. Takýto revizionistický reformizmus predstavoval napr. bernsteinizmus. Aj súčasný juhoslovanský revizionizmus zastáva mnohé reformistické myšlienky.

No pokiaľ ide o pravicovo-socialistické strany, tendenciou ich súčasného vývinu je čoraz intenzívnejší prechod z pozícií revizionizmu, a tiež revizionistického reformizmu, na stanovisko otvoreného, malomeštiackeho reformizmu. V súčasnom robotníckom hnutí nachádzame niektoré politické strany, ktoré nestáli nikdy na pozíciách marxizmu, ale predstavovali vždy maloburžoázne reformistické hnutie. Takýmito stranami sú napr. britskí labouristi, sociálni demokrati v severských štátoch a pod. No zvláštnosťou súčasného obdobia je, že sa čoraz viac stávajú maloburžoázno-reformistickými stranami napr. Sociálnodemokratická strana Nemecka, ktorá bola kedysi marxistickou, potom zasa revizionistickou stranou, Socialistická strana Rakúska, predstaviteľka tzv. austro-marxizmu, revizionistického to smeru a pod. — ako to ukazujú aj novoprijaté pro-

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že najmä po druhej svetovej vojne sa teoretici a politici pravicových socialistov čoraz viac usilujú — ako sami hovoria — o „totálny revizionizmus“, nesnažiac sa už o „opravu“ marxizmu, nezotrvávajúc už ani formálne, navonok na pozíciách marxizmu. Hovoria už o úplnom „prekonaní“, zamietnutí marxizmu, uskutočňujúc toto predsavzatie v teórii i praxi svojich strán. Západonemecký oportunista G. Weisser vyjadril toto úsilie slovami: „Spojovať socializmus s marxizmom by znamenalo hodiť socializmus cez palubu“.⁶

Pravicoví socialisti nahrádzajú v súčasnosti marxistickú dialektiku tzv. superdialektikou, ktorá je v podstate najreakčnejšou metafyzikou. Marxistický filozofický materializmus má ustúpiť rôznym formám idealizmu, ba aj náboženskej mystike, historický materializmus najrýchlejšiemu idealizmu vo vysvetľovaní dejín. Od Marxa k bohu alebo k „nekonečnu“ — taká je cesta „moderných“ teoretikov socializmu. Zamietaf však úplne marxizmus — i keď sa ešte hovorí o malomeštiacky poňatom „socializme“ — znamená v podstate úplný prechod na pozície malomeštiackeho reformizmu.

Charakteristickou črtou malomeštiackeho reformizmu je teda — na rozdiel od revizionizmu — otvorené odmietanie marxizmu-leninizmu a nezahalené hlásenie maloburžoázno-reformistickej cesty k nemarxisticky, netriedne poňatej „socialistickej“ spoločnosti. Reformizmus preto nemožno stotožňovať s revizionizmom. No na druhej strane nemožno nevidieť, že revizionizmus i reformizmus predstavujú dve obsahom veľmi blízke formy oportunistickej ideológie, z ktorých každá svojsky špecifickým spôsobom vyjadruje svetonáhľadový postoj malomeštiaka. Je preto prirodzené, že revizionizmus a reformizmus navzájom úzko súvisia, sa dopĺňajú a ovplyvňujú. Súčasný revizionizmus čerpá napr. celý rad svojich „teoretických“ hľadísk z reformistickej literatúry a bez znalosti tejto literatúry ho nemožno v celcj hĺbke pochopiť.

No napriek úzkej príbuznosti treba presne odlišovať medzi pojmami revizionizmu a reformizmu. Má to aj veľký prakticko-politický význam. V boji proti revizionizmu sa totiž nevyhnutne usilujeme dokázať, že revizionistická ideológia predstavuje iba do „marxistického“ rúcha zaobalenú formu oportunizmu, ktorá je objektívne nástrojom buržoázie vnútri revolučného robotníckeho hnutia. No proti malomeštiackemu reformizmu treba použiť iné metódy boja, lebo túto formu oportunizmu vyznačuje práve otvorené zamietanie marxizmu. A voľba správnych metód a foriem boja proti rôznym oddielom buržoázie je, ako vieme, dôležitým predpokladom víťazstva revolučného robotníckeho hnutia. Správne vymedzenie pojmu revizionizmu i reformizmu napomáha voliť správnu cestu zápasu proti oportunizmu.

V tejto súvislosti sa javí tiež potreba vysvetliť pojem sociáldemokratizmu. Rozumieme ním v kapitalistických krajinách oportunistickú politiku a ideológiu sociálnodemokratických strán, v socialistických krajinách zasa zvyšky týchto náhľadov, ktoré sa môžu vyskytnúť medzi niektorými vrstvami obyvateľstva. Vzhľadom na to, že ideológia sociálnodemokratických strán môže mať revizionistický a reformistický charakter, treba pri vymedzení pojmu sociáldemokratizmu vychádzať v každej krajine z konkrétnych historických podmienok vývoja jej robotníckeho hnutia. Komunistická strana Československa kritizovala pred časom ako zvyšky sociáldemokratizmu napr. nepochopenie dôležitosti roľníckej politiky pre robotnícke hnutie, ktoré v niektorých častiach republiky brzdlilo socializačný proces dediny, ďalej oportunistickú požiadavku „spravodlivého“ rozdeľovania a „rovnakej“ mzdy v socialistickej spoločnosti, bez ohľadu na množstvo a akosť práce vykonanej pre spoločnosť, ako aj iné rovnostárske tendencie, ktoré sa prejavili napr. v pokusoch zavádzať v JRD rozdeľovanie výrobkov podľa hláv a pod.

⁶ *Der Sozialdemokrat*, Berlin 1947.

Z nášho vymedzenia pojmu sociáldemokratizmu teda vyplýva, že ho v každej krajine charakterizujú svojrázne formy oportunizmu, ktorého zástancom bola alebo ešte je sociálnodemokratická či pravicovo-socialistická strana tej-ktorej krajiny.

DOGMATIZMUS — NEMARXISTICKÝ A METAFYZICKÝ SPÔSOB MYSLENIA A POLITICKEJ ČINNOSTI

Dogmatizmus je nevedecký spôsob myslenia a politickej činnosti vnútri revolučného robotníckeho hnutia, ktorý spočíva vo všeobecnosti na nesprávnom lipnutí na litere marxizmu-leninizmu, na jeho zastaraných poučkách, ktoré boli vypracované za odlišných historických podmienok. Dogmatizmus prikladá všeobecný význam poučkám, ktoré majú význam iba za určitých konkrétno-historických podmienok. Možno súhlasiť s V. Najdenovom, že dogmou je poučka „ktorá má zmysel iba v ohraničených podmienkach a nesprávne sa považuje za poučku, ktorá má všeobecnú platnosť“. ⁷ Je ňou teda taká téza, ktorá odráža iba jednu stránku javu, túto stránku absolutizuje, vytrháva ju z vývinovej súvislosti a osamostatňuje ju, a to napriek tomu, že má zmysel a pravdivý obsah iba v nerozlučnej jednote so všetkými ostatnými stránkami príslušného javu.

Dogmatizmus je koniec koncov výsledkom jednostranne subjektívneho skúmania problémov objektívnej skutočnosti a vedie k mechanickej aplikácii formúl a poučiek marxizmu-leninizmu bez ohľadu na objektívnu situáciu a konkrétne fakty skutočného života. Súčasní dogmatici bojujú napríklad — okrem iného — z dogmatických pozícií proti charakteristike súčasnej epochy v dokumentoch medzinárodného komunistického hnutia i v programe Komunistickej strany Sovietskeho svazu, ktoré poukazujú na to, že hlavnou náplňou vývinu súčasného obdobia je prechod od kapitalizmu k socializmu a na tomto základe podstatná zmena v pomere a rozostavení triednych a politických síl vo svete. Prešlapujú v týchto a iných otázkach na mieste, „zotrávajú na definíciách a záveroch, zodpovedajúcich obdobiu do roku 1917“. ⁸ Nechcú predovšetkým vidieť, že v súčasnosti už nie imperializmus, ale svetová socialistická sústava má rozhodujúci vplyv na medzinárodnopolitický vývin. Na tomto základe dochádzajú k nesprávnym záverom aj v hodnotení celého radu ďalších otázok medzinárodného komunistického hnutia, napr. politiky mierového spolunažívania štátov s rôznym sociálnym zriadením a pod.

„Teoretická“ a politická činnosť dogmatikov neprizerá teda k podmienkam miesta a času, pre ktoré boli vypracované určité marxistické poučky. Vo svojej najvšeobecnejšej podobe znamená teda dogmatizmus kanonizovanie, konzervovanie všetkých, i nepodstatných téz marxizmu-leninizmu viac-menej v tej istej forme, v akej boli pôvodne formulované. Znamená jednostranný, skostnatený výklad týchto poučiek v protiklade k požiadavke dialektiky, aby boli všestranne a pružne obsiahnuté všetky stránky javov objektívnej skutočnosti.

*

Dogmatizmus je preto vo svojich konečných dôsledkoch odporcom úzkeho spojenia revolučnej teórie robotníckej triedy s meniacou a vyvíjajúcou sa revolučnou praxou komunistického hnutia a preto je tiež nepriateľom všetkého nového v teórii i praxi

⁷ *Novo vreme*, Sofia 1957, č. 3.

⁸ F. Konstantinov, *Rozbijačská protimarxistická činnosť albánskych vedúcich činovníkov*, Nová mysl, roč. 1962, č. 1.

marxizmu-leninizmu. Teoretický a politický postoj protistraníckej skupiny Molotova, Malenkova a Kaganoviča, ktorá nevedela pochopiť nevyhnutnosť nových metód politickej a riadiacej práce na novej, už vyššej etape vývinu spoločnosti v Sovietskom sväze, nutnosť vyvodíť dôsledky v zahraničnej politike zo vzniku a rastu svetovej socialistickej sústavy, ako i zo skutočnosti, že Sovietsky sväz je dnes najmohutnejšou svetovou mocnosťou, potrebu dôsledného odsúdenia i odstránenia dôsledkov kultu Stalinovej osobnosti a pod. — poukazuje na nebezpečenstvo, ktoré znamená dogmatizmus pre politiku komunistickej strany.

Dogmatizmus a na ňom sa zakladajúce sektárstvo v politickej činnosti sa teda prejavujú v odmietaní nového, v nepochopení zmien politickej a ekonomickej situácie, vzájomného pomeru síl v triednom zápase a správneho využitia všetkých možností v ňom. Vychádzajúc z metafyzických, skostnatených pozícií v pohľade na úlohy medzinárodného komunistického hnutia i jednotlivých revolučných strán, nemôže dogmatizmus a sektárstvo — ako to potvrdzuje aj postoj albánskych vedúcich činiteľov a iných dogmatikov napr. v otázke perspektív ďalšieho rozvoja medzinárodného robotníckeho hnutia, uskutočnenia socialistickej revolúcie v kapitalistických krajinách, národnooslobodzovacieho zápasu národov koloniálnych a závislých krajín a pod. — nevieť koniec koncov k podceňovaniu uvedomelosti ľudových mäs a ich bojovej sily a odhodlanosti, ako aj k tendencii izolovať sa v uzavretú sektu, k utlmeniu úsilia revolučnej strany o mobilizáciu pracujúceho ľudu do revolučného zápasu.

Dogmatizmus vedie preto tiež k tendencii preháňať negatívne stránky objektívneho spoločenského położenia, nevyužívať všetky možnosti politickej a hospodárskej situácie na rozvinutie revolučných akcií proletariátu a jeho spojencov, na mobilizáciu pracujúcich pre plnenie budovateľských úloh socialistickej spoločnosti, vedie k podceňovaniu úloh spojencov robotníckej triedy a pod. Možno povedať, že dogmatizmus, ktorý je ideovým základom sektárstva v robotníckom hnutí usiluje sa a vedie objektívne k znehynbeniu revolučnej strany robotníckej triedy, k strate jej pružnosti a schopnosti manévrovať v rôznych, často veľmi spleťitých a odlišných podmienkach triedneho boja a medzinárodnopolitickej situácie, k ustrnutiu na obhajobe prekonaných už poučiek marxizmu-leninizmu, k zdôrazňovaniu litery marxistických poučiek a k ignorovaniu ich revolučného ducha.

Nemožno tiež nevidieť, že aj keď dogmatizmus vzniká vnútri revolučného robotníckeho hnutia, je koniec koncov prejavom vplyvov maloburžoáznej ideológie v revolučnej strane. Maloburžoázne živly, vradované v spoločenskom vývine do radov robotníckej triedy a dostávajú sa neraz aj do radov revolučnej strany, stavajú sa často prechodne na „ultrarevolučné“ stanovisko pseudorevolučného dogmatizmu, upadajú na určitý čas na negativistické stanovisko dogmatizmu v posudzovaní skutočného života, k strate perspektív revolučného hnutia, ktoré často ešte nezodpovedajú neprekonanej a prechodnej obojakosti a kolísavosti ich postoja a pod.

Ani obsah dogmatizmu nie je stály a nemenný. Je vždy podmienený konkrétnymi podmienkami a situáciou robotníckeho hnutia tej-ktorej krajiny. Prejavuje sa napr. tam, kde jestvuje anarchosyndikalistická úchylka, kde početné masy bezzemkov žijú vo veľkej biede, kde je preto triedny boj najostrejší, kde však v dôsledku masovej účasti malomeštiakov alebo včerajších malomeštiakov chýba jeho pevné a dôsledné proletárske vedenie. Inde je dogmatizmus a sektárstvo zasa prejavom — ako napísal M. Scoccimaro⁹ — „infantilizmu a politickej nevypelosti zaostalejších a mladších, v proletárskom revolučnom kotli neprevarených ešte príslušníkov robotníckeho hnutia.“

⁹ *Revizionizmus — hlavné nebezpečenstvo*, Moskva 1958, str. 279.

No súčasný dogmatizmus je predovšetkým dôsledkom chybných ideologických a politických náhľadov, súvisiacich s kultom Stalinovej osobnosti, síce už kritizovaných, ale neprekonaných, ktoré žijú ďalej ako mentalita alebo duševný stav u nositeľov dogmatických náhľadov. V Albánskej strane práce je napr. obhajoba kultu Stalinovej osobnosti základom kultu E. Hodžu a M. Šehu, v ktorom „treba predovšetkým hľadať dôvod odpadlivity albánskych predstaviteľov od marxizmu“.¹⁰

Dogmatizmus, ako svojrázna forma oportunizmu, má — okrem spomenutých už znakov — ešte niektoré ďalšie špecifické črty. Charakterizuje ho predovšetkým to, že svoje náhľady zahŕňa navonok do rúcha „najpravovernejšieho a najrýdzejšieho“ marxizmu-leninizmu a vydáva sa za dôsledného jeho obhajcu a predstaviteľa. Ale v skutočnosti je nesprávnou a nevedeckou formou „obhajoby“ marxizmu-leninizmu voči jeho revizionistickým falšovateľom. Svojou skostnatenosťou a metafyzickým konzervativizmom, odmietaním ďalšieho tvorivého rozvíjania revolučnej teórie, neochvejným lipnutím na jej zastaraných poučkách uľahčuje dogmatizmus objektívne jestvovanie a šírenie revizionizmu. Umožňuje mu totiž falšovať základné princípy marxizmu-leninizmu v mene ďalšieho jeho „rozvíjania“ v súvislosti s novými podmienkami spoločenského vývinu. Zásadný rozdiel medzi marxisticko-leninskou a dogmatickou obranou revolučnej teórie je v tom, že tvoriví marxisti a dogmatici obraňujú rôzne tézy, rôzne poučky v marxizme, „tvoriví marxisti ponechávajú tie poučky, ktoré zodpovedajú skutočnosti a nahrádzajú, vymieňajú zastarané poučky novými, dogmatici však ponechávajú i zastaravšie už nesprávne poučky a formuly v marxizme“.¹¹ Nie každá „obrana“ marxizmu-leninizmu predstavuje teda vedecky správne ideologické úsilie. Na druhej strane treba však odmietnuť tvrdenia revizionistov, že každá, teda aj vedecky podložená a potrebná obrana základných princípov marxizmu-leninizmu, je dogmatizmom.

*

Dogmatizmus sa často stotožňuje s citátomániou. Je nesporné, že v posledných 10—15 rokoch mnohé vedecké práce, najmä zo spoločenských vied a z teoretických otázok marxizmu-leninizmu narábali často v neprimeranej a nežiadúcej miere citátmi, nahradzujúc nimi dôkazy a faktový materiál. Táto metóda poškodila rozvoj teoretického a vedeckého myslenia. Je azda používanie citátov vo vedeckej činnosti principiálne nesprávne? Ziste nie, ide o to, používať ich, keď je to potrebné. Citáty možno a treba totiž používať na základe hlbkej analýzy skúmaného problému, ktorá musí charakterizovať každú serióznú vedeckú činnosť. Ako napísal V. Najdenov, citáty „možno využiť na to, aby sa dokázalo, že určitý autor sa skutočne pridržiava tých náhľadov, ktoré sa mu pripisujú, a tiež ako prostriedok jasného, obrazného a originálneho výrazu myslenia“.¹² A nemožno tiež poprieť, že koniec koncov citáty z diel významných autorov v určitých otázkach môžu v obvyklom zmysle hrať aj úlohu vedeckých dôkazov. Ak napr. vyvraciam náhľady súčasných revizionistov, ktorí sa vydávajú za „najvernejších“ nasledovateľov Marxa, Engelsa a Lenina, uvádzanie citátov klasikov marxizmu-leninizmu v boji proti revizionizmu je priamym a najpádnejším vedeckým dôkazom.

No, i keď je citátománia akiste charakteristikou dogmatizmu, nepredstavuje podstatu dogmatizmu. Dogmatizmus má vo svojej najvšeobecnejšej podobe širší význam.

¹⁰ F. Konstantinov, *Rozbijačská protimarxistická činnosť albánskych vedúcich činiteľov*, Nová mysl, roč. 1962, č. 1.

¹¹ A. Butenko, *Základné črty súčasného revizionizmu*, Moskva 1959, str. 31, 32.

¹² *Novo vreme*, Sofia 1957, č. 3.

Je to určité zameranie teoretického myslenia a praktickej činnosti, ktoré preniká vedou i ideológiou, politikou i organizačnou činnosťou. Tvorivý marxista sa predovšetkým riadi objektívnou skutočnosťou, na ktorej preveruje vedeckosť teórie a z ktorej vyvodzuje nové idey a poučky. Dogmatik sa oproti tomu riadi predovšetkým ideami, ktoré sa nezriedka usiluje nadradiť objektívnej realite. Podstatu dogmatizmu charakterizuje teda subjektivizmus a apriorizmus, ktoré sú v zásadnom protirečení k revolučnokritickej podstate marxisticko-leninského učenia. Možno povedať, že dogmatici prechádzajú z pozícií historického materializmu na stanovisko historického idealizmu, lebo vychádzajú zo všeobecných ideí, ku ktorým prispôbujú fakty skutočnosti.

Často sa tiež tvrdí, že dogmatizmus je iba plodom pohľadania faktami. Ukázali sme už, že nedoceňovanie významu faktov objektívnej skutočnosti patrí k podstatným črtám dogmatizmu. No, na druhej strane, ani toto absolútne tvrdenie celkom neobstojí, lebo dogmatik, aj keď skúma objektívne skutočnosť, riadi sa metafyzickým pravidlom „áno-áno, nie-nie“. Jeho idealistické zveličenie úlohy zastaravých už marxisticko-leninských princípov i metafyzický pohľad na svet, ktorý — podľa neho predstavuje nediferencovaný čierno-biely obraz, je plodom nevedeckého poňatia marxizmu-leninizmu ako absolútnej pravdy poslednej inštancie, ktorý nepodlieha vývinu nielen pokiaľ ide o obsah, ale tiež pokiaľ ide o formu. Dogmatizmus znamená teda upadnutie na pozície metafyziky, odmietanie marxistickej dialektickej metódy, ktorá predpokladá možnosť myslenia, všestranné obsiahnutie javov objektívnej skutočnosti.

Stretávame sa aj s náhľadom, ktorý dogmatizmus stotožňuje výlučne s ľavičiarstvom a sektárstvom. Ani toto tvrdenie vždy neobstojí. Dogmatizmus nie je totiž vždy prejavom ľavičiarstva. Dejiny robotníckeho hnutia ukazujú, že revolučné sily museli často bojovať aj proti pravičiarskemu dogmatizmu. Jeho predstaviteľom bol napr. pred prvou svetovou vojnou K. Kautsky, v určitých obdobiach ruskí meňševici, prvky pravicového dogmatizmu nachádzame aj u časti súčasných teoretikov pravicového socializmu a pod.

Z doteraz povedaného možno teda konštatovať, že podstata dogmatizmu nespočíva v citátománii, v pohľadaní faktami, v schematizme, školometstve, v zjednodušovaní, vo vulgarizácii atď. — ako to často počujeme. Aj to je prirodzene dogmatizmus, ale sú to iba prejavy dogmatizmu.

V čom však spočíva podstata dogmatizmu? Vieme, že hlavnou črtou marxizmu-leninizmu, ktorá vyviera z jeho najvlastnejšej podstaty ako teórie revolučného robotníckeho hnutia, je jednota teórie a praxe. Marxizmus skúma objektívnu skutočnosť, usiluje sa pochopiť zákonitosti vývoja, aby správne zameral revolučné úsilie robotníckej triedy. Spája teda v sebe dôslednú vedeckosť s revolučnou činnosťou. Ak porušujeme jednotu teórie a praxe, porušujeme tým základný princíp marxizmu-leninizmu. Teória odtrhnutá od objektívnej skutočnosti sa nevyhnutne stáva dogmou. Odtrhnutie teórie od objektívnej skutočnosti je hlavný zdroj dogmatizmu.

Ak chceme teda v celej hĺbke pochopiť jednotlivé prejavy dogmatizmu, musíme ich skúmať z hľadiska tejto základnej podstaty zdroja dogmatických náhľadov. Je to dôležité tiež preto, že iba na tomto základe môžeme správne odlíšiť revizionistické úsilia, zahalené často do rúcha „boja“ proti dogmatizmu, proti znevažovaniu faktov, proti schematizmu, školometstvu, zjednodušovaniu a pod. — od úprimných snáh o tvorivé rozvíjanie marxizmu.

REVIZIONIZMUS A DOGMATIZMUS — ICH VZÁJOMNÝ VZŤAH A ÚLOHA V SÚČASNOSTI

Skúsenosti revolučného robotníckeho hnutia dokazujú, že revizionizmus a dogmatizmus sú rozkladné a nepriateľské ideologické a politické vplyvy, ktoré oslabujú

jednotu a akčnú schopnosť komunistických strán, lebo „revizionizmus a v konečných dôsledkoch i dogmatizmus vedú nevyhnutne k oportunistu“.¹³ Správne zameralenie boja proti týmto formám oportunizmu vyžaduje, aby sme nestrácali zo zreteľa odlišnosť charakteru i aspektov týchto dvoch foriem deformácie marxizmu-leninizmu, ale súčasne aby sme videli tiež všetko to, čo ich spája, zblízuje v jednotnú koniec koncov oportunistickú ideológiu.

*

Revizionizmus a dogmatizmus sú dva formou protirečivé spôsoby falšovania marxizmu, že v konečnom výsledku potláča živého, revolučno-kritického ducha marxizmu-revolučného učenia robotníckej triedy, a to tak, že koniec koncov narúša samostatnú jeho podstatu — tak, naopak, dogmatizmus sa zasa tak stroho „pridržiava“ litery marxizmu, že v konečnom výsledku potláča živý, revolučno-kritický duch marxizmu-leninizmu.

Revizionizmus charakterizuje teda určitá pseudorevolučnosť, hypertrofizácia kritického vzťahu k marxizmu-leninizmu, ktorá vedie objektívne k jeho nahradeniu buržoáznou ideológiou. Zatiaľ je dogmatizmus zasa výrazom ideového a politického konzervatizmu, ktorý umŕtvuje podstatu marxizmu-leninizmu ako ideového základu revolučného robotníckeho hnutia. V skutočnom živote sme často svedkami zaujímavého javu: revizionisti nazývajú zväčša marxistov dogmatikmi a dogmatici zasa revizionistami. Vyplyva to zo samej podstaty týchto protimarxistických smerov, z ich principiálneho nepriateľstva k marxisticko-leninskému svetonáhľadu.

Revizionizmus a dogmatizmus sa objavujú zväčša v obdobiach, keď silou historickej nevyhnutnosti revolučné robotnícke hnutie nastoľuje nové marxistické idy a metódy revolučnej činnosti. Vyskytujú sa často spoločne, ncras sa navzájom preplietajú a prelínajú. Sú to tiež teoreticky a gnozeologicky veľmi príbuzné formy oportunizmu. Ich spoločnou charakteristickou črtou je napríklad subjektivismus a apriorizmus, metafyzické odrhnutie „teoretického“ myslenia od objektívnej skutočnosti, ktoré uskutočňuje každá z týchto foriem oportunizmu „vlastnými“, špecifickými cestami. Ako ukazujú skúsenosti revolučných zápasov proletariátu, revizionizmus a dogmatizmus sa navzájom nevylučujú, ale naopak — sú blížencami v zápase proti revolučnému robotníckemu hnutiu a jeho ideológii. Dogmatizmus nie je — ako by tomu nasvedčovala odlišnosť jeho formy — principiálnym nepriateľom revizionizmu. Jeho skostnatená, metafyzická „obrana“ marxizmu-leninizmu podporuje objektívne revizionistické úsilie o otupenie revolučného ostňa robotníckeho hnutia, o jeho zvedenie na cesty malomeštiackeho reformizmu.

Dogmatická premena marxizmu-leninizmu na mŕtvu, v revolučnom zápase nepoužiteľnú schému, jeho bojovnosť pred všetkým novým vo vede, v politike i v živote vôbec, neschopnosť tvorivo rozvíjať a aplikovať revolučné učenie robotníckej triedy — to všetko vytvára predpoklady pre to, aby sa revizionisti mohli zaodievať do falošného rúcha a „tvorivých“ marxistov a na tomto základe klamať a miast politicky zastalejšie a kolísavejšie živly v robotníckom hnutí. Ak skúmame dogmatizmus nie podľa jeho vonkajšieho rúcha a formy, ale v samotnej jeho podstate a z hľadiska jeho objektívneho spoločenského vplyvu a zamerania, možno, podľa nášho náhľadu, považovať za plne zdôvodnené a fundované naše poňatie dogmatizmu, a to napriek jeho špecifickým a triednemu charakteru — ako zvláštnej formy oportunistickej ideológie.

*

¹³ A. Butenko, *Základné črty súčasného revizionizmu*, str. 17.

Pre triedne boje proletariátu je veľmi dôležité správne určiť, ktorá z týchto dvoch foriem oportunistického prekrúcania marxizmu-leninizmu je v tom-ktorom období hlavným nebezpečenstvom revolučného zápasu robotníckej triedy. Vedecky presne určiť túto skutočnosť možno iba na základe konkrétno-historickej analýzy objektívnej situácie revolučného robotníckeho hnutia vôbec, konkrétneho rozloženia triednych síl i stavu triedneho zápasu vo svete a v jednotlivých krajinách.

Ak by sme vážnosť nebezpečenstva posudzovali vždy iba sociálnou povahou revizionizmu a dogmatizmu, predstavoval by hlavné nebezpečenstvo revolučného robotníckeho hnutia vždy revizionizmus ako bezprostredný ideologický vplyv triedneho nepriateľa. Ale aj keď je revizionizmus vždy ideológiou nepriateľskou revolučnému hnutiu, nepredstavuje vždy jeho hlavné nebezpečenstvo. Deklarácia predstaviteľov komunistických a robotníckych strán socialistických krajín z novembra roku 1957 vyhlásila napríklad „za hlavné nebezpečenstvo revizionizmus, inými slovami: pravicový oportunizmus ako prejav buržoáznej ideológie, ktorá paralyzuje revolučnú energiu robotníckej triedy a požaduje zachovanie alebo obnovenie kapitalizmu“.¹⁴ No deklarácia súčasne zdôraznila: „Dogmatizmus a sektárstvo môžu byť však rovnako základným nebezpečenstvom v jednotlivých etapách vývoja tej či onej strany. Každá komunistická strana určuje, ktoré nebezpečenstvo je pre ňu v danom období najväčšie“.¹⁵ Vo všeobecnosti treba preto zdôrazniť, že iba konkrétna analýza podmienok triedneho zápasu robotníckeho hnutia vo svete i v jednotlivých krajinách môže správne určiť, ktorým smerom treba predovšetkým zamerať ideový a politický zápas v tom-ktorom období. Prirodzene aj v zápase proti revizionizmu a dogmatizmu platí to, čo vždy zdôrazňovalo revolučné robotnícke hnutie, že najväčším nebezpečenstvom je tá úchylka od marxizmu-leninizmu, od revolučnej cesty triedneho zápasu, proti ktorej sa prestalo bojovať. Na to neslobodno nikdy zabúdať.

Prečo je v súčasných podmienkach medzinárodného komunistického hnutia hlavným nebezpečenstvom revizionistická forma oportunizmu? Aká je súčasná úloha dogmatizmu?

Triedna povaha a spoločensko-politická úloha súčasného revizionizmu a dogmatizmu sú odlišné. Skúsenosti ukazujú, že dogmatizmus je prekážkou a zábranou v rozvoji a plnom uskutočňovaní politickej línie strany. Vo svojich konečných dôsledkoch — ak nie je včas a dôsledne prekonaný — môže viesť aj k opusteniu marxistických a revolučných pozícií robotníckej triedy. Revizionizmus je však vždy nebezpečenstvom pre celkovú politickú orientáciu strany. Dogmatizmus brzdi a spomaľuje zväčša boj strany, revizionizmus však hrozí zmeniť jeho smer. Predstavuje teda ideologický vplyv triedneho nepriateľa, nástroj buržoázie. Revizionizmus vystupuje vždy ako samostatné politické a ideologické stanovisko, ktoré sa líši od marxisticko-leninského stanoviska revolučnej robotníckej strany a stavia sa proti nemu. Revizionizmus je preto hlavným súčasným nebezpečenstvom medzinárodného komunistického hnutia, proti ktorému treba zamerať hlavne ostrie ideologického a politického zápasu. To prirodzene neznamená, že by sa mal oslabiť alebo dokonca ukončiť zápas proti dogmatizmu. Dogmatizmus sa za určitých podmienok môže stať hlavným nebezpečenstvom a objektívnym spojencom revizionistických nepriateľov marxizmu-leninizmu.

Revizionizmus je v súčasnom období — v porovnaní so strnulým dogmatizmom a konzervativizmom — väčším nebezpečenstvom tiež preto, že sa navonok tvári ako zástanca akýchsi „nových síl“, že zneužíva prípadné prejavy dogmatizmu pre boj proti marxizmu-leninizmu vôbec a vyvoláva najmä v niektorých kolísavých vrstvách klamný

¹⁴ Dokumenty z moskovských poradí, Bratislava 1958, str. 22—32.

¹⁵ Tamže, str. 23.

dojem, že odstráni všetko, čo brzdí rozvoj iniciatívy ľudu, že privodí akýsi „základný obrat“ a pod. Súčasný revizionizmus hlása akýsi „zlepšený“, oddogmatizovaný marxizmus-leninizmus a usiluje sa o to, aby jeho nevedecké náhľady prevládli v medzinárodnom komunistickom hnutí. Usiluje sa tak v podstate o vyvrátenie ideologických, politických a organizačných základov komunistických strán. Opisuje revolučnú minulosť robotníckeho hnutia ako púhy rad chýb a nedostatkov a sľubuje ľuďom „raj“ budúcnosti. Kritizuje z negativistických a likvidátorských pozícií všetky zásady a heslá, v znamení ktorých viedlo medzinárodné komunistické hnutie v minulosti svoje zápasy a dosiahlo také svetodejinné víťazstvá.

Súčasní revizionisti popierajú historické skúsenosti komunistického hnutia a jeho ideologické pozície, overené praxou celých desaťročí revolučných zápasov. Usilujú sa revolučnému robotníckemu hnutiu vnútiť novonafarbené, ale staré haraburdie sociáldemokratizmu a reformizmu rôzneho druhu, iba maskované rúchom najnovšieho „tvorivého“ marxizmu-leninizmu. Ale už prvé praktické kroky smerujúce k revízii marxisticko-leninských princípov, overených medzinárodnou skúsenosťou revolučných zápasov a socialistickej výstavby, obracajú sa proti komunistickému hnutiu, proti socializmu a robotníckej triede. Najnázornejším potvrdením tejto skutočnosti v posledných rokoch boli kontrarevolučné udalosti v Maďarsku.